

NATURADAN RASM CHIZISHDA KUZATUVCHANLIK, TAFAKKUR VA IDROKNING O‘RNI

Abdullayev O‘ktamjon Ergashevich
Namangan davlat pedagogika instituti
Art pedagogika kafedrasi professori
Xabibullayeva Komila Zikirillo qizi

Tasviriy san’at va muhandislik grafikasi yo‘nalishi 3- bosqich talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada tasviriy san’at darslarida naturadan qarab rasm chizish jarayonining psixologik va pedagogik jihatlari chuqur tahlil qilinadi. Xususan, kuzatuvchanlik, tafakkur va idrok kabi muhim kognitiv jarayonlarning o‘quvchilarning badiiy faoliyatidagi o‘rni ilmiy asosda yoritib beriladi. Naturadan tasvir yaratish nafaqat rasm chizish ko‘nikmasini rivojlantiradi, balki shaxsning fikrlash qobiliyati, estetik didi, tasavvuri va borliqni anglash darajasini ham oshiradi. Maqolada ushbu jarayonlarning o‘zaro bog‘liqligi, ularning rivojlanish mexanizmlari va ta’lim jarayonidagi amaliy ahamiyati yoritilgan.

Kalit so‘zlar: naturadan rasm chizish, kuzatuvchanlik, tafakkur, idrok, tasviriy san’at, badiiy tafakkur, estetik idrok, kompozitsiya, pedagogika

Tasviriy san’at inson tafakkurining eng qadimiy va murakkab ifoda shakllaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, naturadan qarab rasm chizish jarayoni rassom yoki o‘quvchining borliqni qanday idrok etishi, uni qanday anglab yetishi va qay tarzda tasvirga aylantirishini ochib beruvchi muhim faoliyat turidir. Naturadan rasm chizish nafaqat ko‘rish orqali qabul qilingan obrazni qayta tiklash, balki uni ongli ravishda tahlil qilish, umumlashtirish va badiiy shaklga keltirishni talab qiladi. Shu boisdan ham bu jarayon uch asosiy psixik komponent – kuzatuvchanlik, tafakkur va idrok bilan chambarchas bog‘liq holda namoyon bo‘ladi.

Kuzatuvchanlik naturadan rasm chizishning boshlang‘ich va asosiy bosqichi hisoblanadi. Bu jarayonda o‘quvchi yoki rassom predmetning tashqi shakli, hajmi, nisbati, yorug‘-soya holati, rang va fakturasini diqqat bilan o‘rganadi. Kuzatuvchanlik oddiy ko‘rishdan farq qiladi, chunki u maqsadli, ongli va tahliliy jarayondir. Masalan, oddiy kuzatuvchi gulni faqat go‘zallik sifatida qabul qilsa, rassom uning shakliy tuzilishi, barglarining joylashuvi, rang o‘tishlari va yorug‘lik ta’siridagi o‘zgarishlarini chuqur o‘rganadi. Bu esa o‘quvchida tafsilotlarga e’tibor qaratish, analiz qilish va vizual xotirani rivojlantirishga xizmat qiladi. Kuzatuvchanlikning rivojlanishi o‘quvchining tasviriy faoliyatida sezilarli natijalar beradi. U predmetlar orasidagi nozik farqlarni ilg‘ay boshlaydi, kompozitsion joylashuvni to‘g‘ri belgilaydi va tasvirni realistik tarzda ifodalashga erishadi.

Bundan tashqari, kuzatuvchanlik o‘quvchining estetik didini shakllantiradi, chunki u borliqdagi go‘zallikni anglash va baholash qobiliyatini rivojlantiradi.

Idrok esa kuzatuvchanlik natijasida olingan ma’lumotlarning ongda qayta ishlanish jarayonidir. Idrok jarayonida inson predmetni faqat alohida qismlar sifatida emas, balki yaxlit tizim sifatida qabul qiladi. Naturadan rasm chizishda idrokning roli shundan iboratki, u predmetning umumiy obrazini shakllantiradi va uni tasvirlash jarayonida asos bo‘lib xizmat qiladi. Masalan, inson boshini chizishda rassom faqat ko‘z, burun yoki lablarni alohida tasvirlamaydi, balki ularning o‘zaro uyg‘unligini, umumiy proporsiyalarni va ifodaviylikni hisobga oladi. Idrokning rivojlanishi o‘quvchining fazoviy tasavvurini kengaytiradi. U predmetni turli burchaklardan tasavvur qila oladi, uning uch o‘lchamli shaklini ongida yaratadi va uni tekis yuzada ifodalaydi. Bu esa perspektiva qonunlarini tushunish, hajmni ifodalash va kompozitsiyani to‘g‘ri qurishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Tafakkur esa kuzatuvchanlik va idrok natijalarini umumlashtiruvchi va ularni ijodiy faoliyatga aylantiruvchi yuqori darajadagi psixik jarayondir. Naturadan rasm chizishda tafakkur orqali o‘quvchi predmetni tahlil qiladi, muhim va ikkinchi darajali elementlarni ajratadi, kompozitsion yechimni topadi va badiiy obraz yaratadi. Tafakkur jarayoni ijodiy xarakterga ega bo‘lib, u nafaqat mavjud obrazni aks ettiradi, balki uni qayta ishlaydi va yangi ifoda shaklini yaratadi. Masalan, oddiy natura – meva yoki guldasta tasvirlanayotgan bo‘lsa ham, har bir o‘quvchi uni o‘ziga xos tarzda talqin qiladi. Bu esa tafakkurning individual xususiyatlari bilan bog‘liq. Kimdir ranglarni kuchli kontrastda beradi, boshqasi esa yumshoq o‘tishlar orqali tasvirlaydi. Shu tariqa tafakkur jarayoni o‘quvchining ijodiy individualligini namoyon etadi. Naturadan rasm chizishda kuzatuvchanlik, idrok va tafakkur o‘zaro uzviy bog‘liq holda ishlaydi. Dastlab o‘quvchi predmetni kuzatadi, keyin uni idrok qiladi va nihoyat tafakkur orqali badiiy obrazga aylantiradi. Bu jarayonning har bir bosqichi bir-birini to‘ldiradi va rivojlantiradi. Agar kuzatuvchanlik yetarli darajada rivojlanmagan bo‘lsa, idrok noto‘g‘ri shakllanadi, bu esa tasvirning sifatiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Xuddi shuningdek, tafakkur rivojlanmagan bo‘lsa, o‘quvchi tasvirni mexanik tarzda ko‘chiradi, lekin unda badiiylik va ifodaviylik yetishmaydi.

Shu sababli tasviriy san’at darslarida ushbu uch komponentni kompleks rivojlantirish muhim hisoblanadi. O‘qituvchi o‘quvchilarga naturani faqat ko‘rish emas, balki uni tahlil qilish, solishtirish va umumlashtirishni o‘rgatishi lozim. Buning uchun turli metodik usullar qo‘llaniladi, masalan, naturani qismlarga ajratib o‘rganish, turli rakurslardan kuzatish, yorug‘-soya tahlilini o‘tkazish, kompozitsion mashqlar bajarish va boshqalar.

Zamonaviy pedagogik yondashuvlarda naturadan rasm chizish jarayoni faqat texnik ko‘nikmalarni shakllantirish vositasi sifatida emas, balki o‘quvchining shaxsiy rivojlanishiga xizmat qiluvchi muhim omil sifatida qaralmoqda. Chunki bu jarayonda o‘quvchi mustaqil fikrlash, muammoli vaziyatlarni hal qilish, estetik baho berish kabi ko‘nikmalarni egallaydi.

Naturadan rasm chizishda kuzatuvchanlik, tafakkur va idrok o‘zaro bog‘liq holda faoliyat yurituvchi muhim psixik jarayonlar hisoblanadi. Ular orqali o‘quvchi borliqni chuqur anglaydi, uni tahlil qiladi va badiiy obrazga aylantiradi. Ushbu jarayonlarni rivojlantirish tasviriy san’at ta’limining asosiy vazifalaridan biri bo‘lib, u o‘quvchilarning ijodiy fikrlashini, estetik didini va shaxsiy rivojlanishini ta’minlaydi. Shu boisdan ham naturadan rasm chizish mashg‘ulotlariga ilmiy-pedagogik asosda yondashish, zamonaviy metodlarni qo‘llash va o‘quvchilarning individual xususiyatlarini inobatga olish muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Komoldinov, S. J. O. (2026). The pedagogical significance of composition in pencil drawing lessons. *European Journal of Economic Dynamics and Policy*, 2(1), 21-24.
2. Komoldinov, S. J. O. G. L., & Isaboyeva, M. I. Q. (2026). Manzara janrini o‘rgatishda rangtasvir texnikalarining metodik qo‘llanilishi. *Science and Education*, 7(2), 344-349.
3. Jomoldin o‘g‘li, K. S. SCIENCE, RESEARCH AND DEVELOPMENT.
4. Komoldinov, S. (2023, December). Qalamtasvir mashg‘ulotlarida kompozitsiyaning ahamiyati. In *INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE on the topic: “Priority areas for ensuring the continuity of fine art education: problems and solutions”* (Vol. 1, No. 01).
5. Rakhimov, K. (2023). The place of graphics in the fine arts. *Solution of social problems in management and economy*, 2(2), 5-8.
6. Rakhimov, K. (2023). THE ROLE OF PORTRAIT ARTISTS IN FINE ARTS. *Models and methods in modern science*, 2(2), 13-19.
7. Rakhimov, H. U. (2023). ANALYZING THE PROFESSIONAL QUALITIES OF FUTURE FINE ARTS TEACHERS BASED ON ART STUDIES. *Экономика и социум*, (1-1 (104)), 50-53.
8. Pulatov, D. S., & Kh, R. U. (2019). On fine arts and its varieties. *Вестник магистратуры*, (4-4 (91)), 89-90.
9. ogli Rakhimov, H. U. *AJMR. AJMR*.
10. Oripov, B. B. (2025). Ideals of the third renaissance and their artistic expression in the fine art of Uzbekistan. *Academic Journal of Science, Technology and Education*, 1(8), 28-32.
11. Oripov, B. B. (2025, December). INCREASING THE SCIENTIFIC COMPONENT OF THE ART OF POTTERY IN STUDENTS. In *International Conference Platform* (No. 6, pp. 134-137).
12. Oripov, B. B. (2025). The connection of fine arts to biological science. *Science and Education*, 6(12), 621-626.

13. BADIRJANOVICH, O. (2020). THE ROLE OF CERAMICS IN PROFESSIONAL TRAINING OF YOUNG PEOPLE IN THE MODERN EDUCATION SYSTEM. *THE AMERICAN JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE AND EDUCATION INNOVATIONS Учредители: The USA Journals*, 2(9), 447-451.
14. Oripov, B. (2025). O ‘QUVCHILARNING RUHIYATINI SHAKLLANTIRISHDA VA TARBIYALASHDA, XALQ AMALIY SAN’ATINING O ‘RNI. *Universal xalqaro ilmiy jurnal*, 2, 4-3.
15. Oripov, B. N. (2008). Tasviriy san’at ta’limida didaktika.
16. Oripov, B. N. (2006). Fine art and its teaching methodology. *Tashkent-2005." SCIENCE-INTELLIGENCE*.
17. Oripov, B. (2004). Jahon san'ati tarixi. 3 qismli.
18. Oripov, B. (2004). San'at tarixidan qisqacha izohli lug'at.
19. Yuldashev, J. (2024). BO ‘LAJAK TARIX O ‘QITUVCHILARINI TAYYORLASH JARAYONIGA AKSIOLOGIK YONDASHUVNI JORIY ETISHNING METODIK XUSUSIYATLARI. *Farg'ona davlat universiteti*, (5), 6-6.
20. Yuldashev, J. (2024). BO‘LAJAK TARIX O‘QITUVCHILARIDA AKSIOLOGIK POZITSIYANI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI. " ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ АКМЕОЛОГИЯ" международный научно-методический журнал, 1(9).
21. Yuldashev, J. BO ‘LAJAK TARIX O ‘QITUVCHILARINING AKSIOLOGIK POZITSIYASINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI. *DENE TÁRBIYASÍ HÁM SPORT*, 251.
22. Ogli, Y. J. A. The Content of the Introduction of the Development of the Axiological Approach in Future History Teachers. *JournalNX*, 10(10), 34-38.
23. Yuldashev, J. (2024). DEVELOPING THE AXIOLOGICAL POSITION OF FUTURE HISTORY TEACHERS–AS AN IMPORTANT DIRECTION OF HISTORY EDUCATION. *Академические исследования в современной науке*, 3(50), 33-36.
24. Abdurakhimovich, Y. J. (2024, December). THE MAIN CRITERIA FOR DEVELOPING A SYSTEM OF VALUES IN THE TRAINING OF FUTURE HISTORY TEACHERS. In *International Conference on Economics, Finance, Banking and Management* (pp. 201-205).
25. Abdurakhimovich, Y. J. (2024, December). THE MAIN CRITERIA FOR DEVELOPING A SYSTEM OF VALUES IN THE TRAINING OF FUTURE HISTORY TEACHERS. In *International Conference on Economics, Finance, Banking and Management* (pp. 201-205).
26. Yuldashev, J. (2024). DEVELOPING THE AXIOLOGICAL POSITION OF FUTURE HISTORY TEACHERS–AS AN IMPORTANT DIRECTION OF HISTORY EDUCATION. *Академические исследования в современной науке*, 3(50), 33-36.
27. Ogli, Y. J. A. The Content of the Introduction of the Development of the Axiological Approach in Future History Teachers. *JournalNX*, 10(10), 34-38.
28. Abdurakhimovich, Y. J. (2024, December). THE MAIN CRITERIA FOR DEVELOPING A SYSTEM OF VALUES IN THE TRAINING OF FUTURE HISTORY TEACHERS. In *International Conference on Economics, Finance, Banking and Management* (pp. 201-205).

29. Yuldashev, J. (2024). DEVELOPING THE AXIOLOGICAL POSITION OF FUTURE HISTORY TEACHERS—AS AN IMPORTANT DIRECTION OF HISTORY EDUCATION. Академические исследования в современной науке, 3(50), 33-36.
30. Ogli, Y. J. A. The Content of the Introduction of the Development of the Axiological Approach in Future History Teachers. JournalNX, 10(10), 34-38.
31. Yuldashev, J. (2024). BO‘LAJAK TARIX O‘QITUVCHILARIDA AKSIOLOGIK POZITSIYANI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI. " ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ АКМЕОЛОГИЯ" международный научно-методический журнал, 1(9).
32. Odilboyeva, U. Z. (2025, December). The scientific and pedagogical influence of teacher cognition theory on method selection in the educational process. International Conference Platform, 6, 152–157.
33. Odilboyeva, U. Z. Q. (2026). O ‘ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA TERMINLAR HOSIL BO ‘LISHINING QIYOSIY TAHLILI. *Mahalliy va xalqaro konferensiyalar platformasi*, (1), 32-36.
34. Odilboyeva, U. Z. (2026, January). THE DEVELOPMENT OF AUTOPEDAGOGICAL COMPETENCE IN STUDENTS DURING ENGLISH LANGUAGE EDUCATION. In *Claritas Conference Platform* (No. 1, pp. 90-93).
35. Yunusov, G. O. (2026). TALABA-YOSHLAR MA’NAVIYATINI YUKSALTIRISHDA XALQ FOLKLOR SAN’ATINING O ‘RNI. *Mahalliy va xalqaro konferensiyalar platformasi*, (3), 58-62.
36. Rakhimov, H. U. (2026, January). THE SIGNIFICANCE OF AUTOPEDAGOGICAL COMPETENCE IN VISUAL ARTS EDUCATION. In *Claritas Conference Platform* (No. 1, pp. 30-34).
37. Umarjon ogli, H. R. (2021). Technologies for improving composition and drawing skills based on the rules of composition. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 9(12), 765–767.